

Літаратура

1. Бадзевіч З.І. Цяжкія пытанні марфемнай структуры слова // Беларуская мова: Хрэстаматыя: вуч. дапам. / аўт.-склад. З.І. Бадзевіч і інш. Мінск: Юніпресс, 2005.
2. Лукашанец А.А. Словаўтварэнне і граматыка. Мінск: Права і эканоміка, 2001.

К.П. Любецкая

ЛЕКСІКАГРАФІЧНАЕ ЗАБЕСПЯЧЭННЕ Ё СІСТЭМЕ СРОДКАЎ НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Арганізаванае выкладанне беларускай мовы замежным навучэнцам вымагае перадусім распрацоўку шматаспектнага і разгалінаванага комплекса метадычнай і вучэбнай літаратуры, што прадугледжвае і лексікаграфічнае забеспячэнне (Пад лексікаграфічным забеспячэннем навучальнага працэса варта разумець, па-першае, стварэнне неабходных твораў вучэбнай лексікаграфіі (найперш вучэбных слоўнікаў, але таксама і лексічных і фразеалагічных мінімумаў, даведнікаў слоўнікавага тыпу і г. д.); па-другое, усю сукупнасць лексікаграфічных твораў, якія адказваюць патрабаванням вучэбнага працэса і могуць выкарыстоўвацца ў якасці асобых сродкаў навучання” [2, с. 106]). Сучаны стан практычнага вучэбнага лексікаграфавання для замежных навучэнцаў, што вывучаюць беларускую мову, нельга назваць здавальняючым. Лексікаграфічны комплекс прадстаўлены адным слоўнікам, што выйшаў асобным выданнем: Басава Г.І., Дзювэль С. Беларуска-нямецкі слоўнік. – Йена, 2000. – 100 с., беларуска-нямецкім размоўнікам: Knauf H. Weißrussisch (Belarus). Wort für Wort. – Bielefeld, 2001. – 176 с. і слоўнікавымі матэрыяламі – дадаткамі да падручнікаў і граматык па беларускай мове: беларуска-нямецкі Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў // Hurtig K. Kurze belarusische Grammatik in Tabellenn für deutschsprachige Studenten. – Мінск, 2001) і беларуска-нямецкі Terminologisches Wörterbuch // Hurtig K., Ramsa T. Belarusische Grammatik in Tabellenn und Übungen. – München, 2003). Відавочна, што стрымліваючым фактарам для распрацоўкі лексікаграфічных даведнікаў выступае найперш агульная нераспрацаванасць тэарэтычных пытанняў методыкі выкладання беларускай мовы замежнікам і адсутнасць агульнапрынятых крытэрыяў складання слоўнікавых матэрыялаў, непасрэдна арыентаваных на замежных навучэнцаў. Паколькі сёння існуе запатрабаванасць у вывучэнні

беларускай мовы, наспела пільная патрэба ў падрыхтоўцы разнастайных твораў лексікаграфічнага жанру.

Не выклікае сумненняў, што ўсе наяўныя беларускамоўныя слоўнікі можна ў пэўным сэнсе лічыць і вучэбнымі, паколькі “любы нарматыўны слоўнік-даведнік, што характарызуецца прадпісанай скіраванасцю, валодае рысамі вучэбнага лексікаграфічнага твора” [2, с. 94]. Аднак шматлікія матэрыялы лексікаграфічнага жанру (тлумачальныя, перакладныя, арталагічныя, сінонімаў і інш.) залучаюцца на занятках па “Практыцы беларускага маўлення” пераважна як дадатковая літаратура на прасунутым этапе вывучэння беларускай мовы. Слоўнікавыя крыніцы, прызначаныя для вывучэння мовы як замежнай, вылучаюцца пэўнымі адметнасцямі ў знешнім і ўнутраным афармленні. Як вядома, мэты вучэбнай лексікаграфіі, якая вызначаецца ў параўнанні з акадэмічнай як “лексікаграфія меншых форм і большай навучальнай скіраванасці” [1, с. 15], – спрыяць засваенню іншамоўнага матэрыялу. Асноўнымі прыметамі вучэбных слоўнікаў выступаюць прынцыпы падачы матэрыялу, спосабы апісання рэестравых слоў, структура слоўнікаў і г. д., арыентаваныя найперш на вывучэнне і запамінанне беларускіх моўных адзінак. Вучэбныя даведнікі метадычнай скіраванасці адлюстроўваюць, як правіла, сінхронны зрэз лексікі, вылучаюцца спецыфічным адборам лексічнага матэрыялу (найбольш ужывальныя словы і словазлучэнні, актуальныя для навучальных мэт) і характарам яго тлумачэння: звычайна адзін або некалькі пашыраных у моўным асяроддзі эквівалентаў да беларускага слова.

Навучальны працэс павінен быць забяспечаны ўсімі аб’ектыўна патрэбнымі вучэбнымі слоўнікамі, у якіх утрымлівалася б неабходная і дастатковая для адэкватнага засваення слова інфармацыя. Лінгвістычная інфармацыя пры гэтым размяжоўваецца па разнастайных слоўніках, а самі слоўнікі павінны ўяўляць упарадкаваную і звязаную логікай сукупнасць. Улічваючы рэальныя патрэбнасці навучання беларускай мове, уяўляецца мэтазгодным разглядаць у якасці першачарговых задач практычнага вучэбнага лексікаграфавання стварэнне даведнікаў а) арыентаваных на пэўны профіль навучання (слоўнікі для замежных студэнтаў-філолагаў адрозніваюцца ад слоўнікаў, прызначаных для нефілолагаў); б) арыентаваных на пэўныя этапы навучання (напрамак вучэбнага лексікаграфавання, арыентаваны на пэўныя этапы навучання, натуральна, даўно напеў і чакае свайго вырашэння, аднак у самой сістэме падзелу на этапы шмат нявырашанага ў тэарэтычным плане; в) частотныя слоўнікі, лексічныя і фразеалагічныя мінімумы розных тыпаў. Варта засяродзіць

увагу не толькі на распрацоўцы асобных, нават новых па тыпу слоўнікаў, аднак ствараць слоўнікавыя серыі і сістэмы – т.зв. даведнікі нарастальнай складанасці, у якіх будуць улічаны этапы навучання, а таму паступова ад слоўніка да слоўніка пашыраны аб’ём і ўскладнены характар лінгвістычнай інфармацыі, формы яе падачы.

Вылучаны ў сістэме лексікаграфічнага забеспячэння *слоўнік* з’яўляецца, як вядома, асноўным лексікаграфічным сродкам навучання, адным з эфектыўных спосабаў арганізацыі лексікі ў мэтах выкладання і навучання. Аднак відавочным выступае факт, што ўкладанне даведніка ўніверсальнага характару – амаль невырашальная задача, складанне высакаякасных твораў з улікам вышэйпамянёных характарыстык патрабуе перадусім забеспячэнне курса беларускай мовы як замежнай тэарэтычнай базай, распрацоўка якой пачалася адносна нядаўна – ў канцы XX ст.

Для задавальнення пільных патрэб выкладання беларускай мовы як замежнай уяўляецца мэтазгодным падрыхтоўка **лексічных даведнікаў слоўнікавага тыпу**. Такія матэрыялы аб’ядноўваюць у сваім складзе слоўнікавы і лексіка-метадычны раздзелы. Слоўнікавая частка даведніка ўключае лексічныя адзінкі, што з’яўляюцца аб’ектам непасрэднага засваення. Адбор лексікі для даведнікаў адбываецца на падставе агульнапрынятага крытэрыю (кампрэсія слоўнікавага матэрыялу) з агульных слоўнікаў (пераважна аўтарытэтных акадэмічных выданняў), падручнікаў па спецыяльнасці. Калі ў слоўніку прадстаўлена вялікая колькасць лексічнага матэрыялу ў лексікаграфічнай апрацоўцы, то ў лексічных даведніках слоўнікавага тыпу матэрыял прэзентуецца ў шматбаковай метадычнай інтэрпрэтацыі з мэтай увядзення яго ў слоўнікавы запас. Лексіка-метадычная (практычная) частка забяспечвае практычнае засваенне лексічнага матэрыялу, таму складаецца з практыкаванняў і заданняў, скіраваных на вывучэнне і адэкватнае ўспрыняцце слоўнікавага мінімума. Такім чынам, лексічны даведнік слоўнікавага тыпу выступае своеасаблівым прамежкавым этапам паміж слоўнікам і навучальным працэсам.

Лексікаграфічнае забеспячэнне прадугледжвае таксама ўкладанне **лексічных мінімумаў**, што вызначаюць межы лексічнага матэрыялу, які неабходна засвоіць на розных этапах навучання. Варта адзначыць, што і сёння праблема стварэння лексічнага мінімума з’яўляецца нераспрацаванай, паколькі чакае свайго вырашэння пытанне аб асноўных крытэрыях адбору лексікі. У мовазнаўчай літаратуры сярод асноўных называюцца: тэматычная каштоўнасць, апісальнасць, спалучальнасць, словаўтваральная каштоўнасць,

шматзначнасць, выключэнне сінонімаў. У якасці крыніц апорных слоў для мінімумаў уяўляецца мэтазгодным выкарыстоўваць аўтарытэтныя слоўнікі. Пры гэтым атрыманы спіс можна лічыць ядром, які пашыраецца падчас практычных заняткаў за кошт спалучальнай магчымасці моўных адзінак.

Варта адзначыць, што падрыхтоўка лексікаграфічных твораў для студэнтаў-нефілолагаў мае таксама свае адметнасці. Па-першае, неабходнасць укладання твораў слоўнікавага тыпу для нефілагічных спецыяльнасцей узнікае на прасунутым этапе, паколькі на пачатковым навучэнцы засвойваюць нетэрміналагічную лексіку. Па-другое, слоўнікі філагічнага тыпу: тлумачальныя, фразеалагічныя, амонімаў, паронімаў, сінонімаў і г. д. пры засваенні спецыяльнасці выконваюць другасную ролю. Студэнты-нефілолагі зацікаўлены найперш у выкарыстанні галіновых слоўнікаў, матэрыял якіх у навучальных мэтах павінен мінімізавацца.

Такім чынам, разглядаючы праблемы арганізацыі лексікаграфічнага забеспячэння курса “Беларуская мова як замежная”, можна зрабіць выснову, што даведнікі і слоўнікавыя матэрыялы рознага характару могуць служыць значным дапаўненнем да тэарэтычна-практычнага курса, задача іх распрацоўкі выступае актуальнай, і яе вырашэнне можа значна ўплываць наогул на адметнасці апісання лексікі ў навучальных мэтах.

Літаратура

1. Бархударов С.Г., Новиков Л.А. Каким должен быть учебный словарь? // Рус. яз. за рубежом. 1971. № 3. С. 5–14.
2. Морковкин В.В. О базовом лексикографическом значении // Учебники и словари в системе средств обучения русскому языку как иностранному. М., 1986. С. 102–117.

Т.В. Мальцэвіч

ЖАНРАВА-КАМУНІКАТЫЎНЫ АСПЕКТ ВЫВУЧЭННЯ ПУБЛІЦЫСТЫЧНАГА СТЫЛЮ НА УРОКАХ РОДНОЙ МОВЫ

Функцыянальны стыль існуе як сукупнасць жанраў – тэкстаў, пабудаваных у адпаведнасці з пэўнай структурна-семантычнай мадэллю. Таму адметныя рысы публіцыстычнага стылю вынікаюць з сукупнасці індывідуальных асаблівасцяў жанраў публіцыстыкі ў іх тыпалагічнай скіраванасці. На фарміраванне жанрава-тыпалагічных рысаў уплывае суадноснасць стылістычных катэгорый, у тым ліку аб’ектыўнага і